

Тақырып: *Ерік туралы жалпы ұғым*

Орындаған: Каримкулова. Д

Тобы: 113-26

Қабылдаған: Үсіпбекова. А

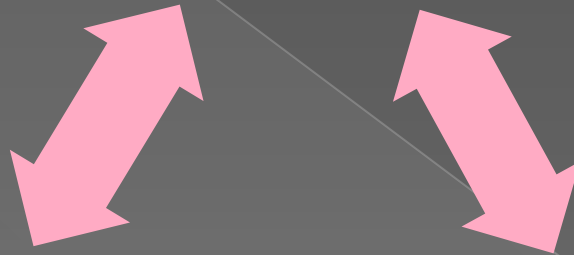
◎ *Жоспары:*

◎ *Ерік ұзымы туралы;*

◎ *Ерік үрдісінің сатылары;*

- **Ерік**- бұл алға қойған мақсатты орындау жолында кездесетін қиыншылықтар мен кедергілерді жеңуге бағытталған адамның саналы психологиялық іс-әрекеті.
- Адамды әрекетке итермелейтін негізгі турткі — оның түрлі қажеттері. Адам өз қажетіне байланысты алдына түрлі мақсаттар қояды. Ол мақсаттарды орындау үшін түрлі әдіс-амалдар қарастырады. Өйткені, адам сыртқы дүниенің заттары мен құбылыстарын тек танып, не оған өзінің қатынасын білдіріп қана қоймайды, сонымен бірге, оны қажетіне орай өзгерткісі келеді. Бұл үшін ол қимыл-қозғалысқа, іс-әрекетке түсіп отырады. Адамда қимыл-қозғалыстар есепсіз көп. Бұларды үлкен екі топқа бөлуге болады

Ерік

Ерікті Мәселен, жерге түсіп кеткен нәрсені көтеріп алу қозғалыстың соңғы түріне жатады. Кез келген қозғалыс арқылы сыртқы ортаны өзгертуге, оған ықпал жасауға болмайды. Бұл үшін мақсатқа бағытталған қимыл-қозғалыстар жасау қажет.

Еріксіз қозғалыстар (яғни мақсат қойылмайтын қозғалыстар: көздің жұмылуы, жөтелу шашалу, түшкіру т. б.)

- **Ойланып істелетін, алға мақсат қоюды қажет ететін, түрлі кедергілерді жеңе білуден көрінетін қимыл-қозғалыстарды психологияда ерік амалдары немесе ерік деп атайды.**
- Ерік қоғамдық еңбек процесінде пайда болып, қалыптасқан. Тек еңбек ету арқылы адам өзінің әр түрлі амалдарын, қимылдарын көрсетіп, түрлі қажеттерін отей алады. Адамның еріктік қимылдары оның өмір сүріп отырған ортасының, яғни сыртқы дүние заттары мен құбылыстарының әсер етуіне байланысты көрінеді. Адам бір түрлі жағдайда әр қилы, әр түрлі жағдайда бір қилы әрекет жасайтыны мәлім. Біз көп адамдардан "не тілесем, соны істеймі" деген сөзді жиі естиміз. Кейбір философия мен психология ғылымдарының өкілдері осындай жеке пікірлерге тас кенедей жабысып: "адам не істеймін десе де ерікті, өз қылығына өзі қожа" дейді. Барлық тіршілік ерікке байланысты, ал ерік ешбір себеп дегенді білмейді, ешбір материалдық жағдайлармен байланысы жоқ, өзінше пайда болған күш", — деп адамның барлық әрекеті, мұның ішінде еркі де, нақтылы айналасын қоршап тұрған дүниеге, жағдайларға байланысты болатындығына жете мән бермейді.

Ерік үрдісінің сатылары

Әрбір әрекетті екі кезеңге бөлуге болады. Бірінші - даярлық кезеңінде мақсат белгіленеді, мақсатқа жетудің жолдары мен тәсілдері анықталады және шешім қабылданады; екінші - орындайтын кезеңде алынған шешімді атқару іске асады.

Даярлық кезеңі- бұл ойлау әрекетінің кезеңі, әртүрлі мүмкіншіліктерді ойластыру, ой елегінен өткізу. Кез-келген ерікті әрекет мақсатты әрекет ретінде әруақытта да әрекеттің мақсатын қоюдан және түсінуден басталады. Бірақ жалғыз ғана мақсатты қою жеткіліксіз, әрекеттің пайда болуы үшін, мақсатқа жету үшін табанды ұмтылу қажет. Мақсаттың мәнін жете түсіну керек. Адам алдына қойған мақсатының үлкен қоғамдық мәнін түсінгенде, ол кездесетін қиыншылықтарды жеңуге қабілетті болып табылады. Алға қойған мақсатты орындауға адамның күшжігері жетпейтін болса, оның еркін әлсіретеді, бастаған істі аяғына дейін жеткізбеу әдеті қалыптасады. Бірақ жеңіл-желпі орындалатын мақсаттар ерікті дамытпайды, қиындықтармен күресу, кедергілерді жеңу ептіліктерін орнықтырмайды. Іс-әрекет мақсаттары адамға түсінікті болуы керек, оған жету үшін ерекше күш-жігер қажет. Тек мақсаттар ғана шын мәнінде ерікті мінез-құлықты анықтайды.

Шешім қабылдау- бұл белгілі бір мақсатқа, сол мақсатты орындауға апаратын іс-әрекеттің белгілі бір тәсіліне немесе белгілі жолдарына тоқтау. Мысалы, мамандық таңдауға байланысты түрткілердің күресі нәтижесінде мектеп бітіруші университеттің қазақ тілі мен әдебиеті мамандығын таңдау туралы шешім қабылдайды.

Жоспарлау- бұл алға қойған мақсатты орындауға бағытталған тиімді тәсілдер мен құралдарды іздестіруден тұратын күрделі ақыл-ой әрекеті. Жоспарлау үрдісінде барлық мүмкін болатын және қажетті әрекеттер, қиыншылықтар мен кедергілер ескеріледі, әрекеттің нәтижесіне алдын ала бағалау беріледі.

Еріктің амал кезеңдерінің құр

Мақсат және оған жетуге ұмтылу (дайындық кезең)

Мақсатқа жету мүмкіншіліктерін түсіну (мақсат қою)

Ниет-тілектердің пайда болуы

Ниеттер тартысы және оның бірін қалау

Тоқтамға келу үшін мүмкіншіліктердің бірін қалау

Тоқтамға келген шешімді орындау

Алынған шешімді орындау- келесі негізгі кезең. Шешімнің әрекетке өтуін орындау деп атайды. Ерікті үрдісте ең негізгісі алынған шешімді орындау болып табылады. Орындауда адамның еркі аңғарылады. Өзіндік дербестіктің жағымсыз сапаларының бірі – негативизм. Негативистік көзқарастағы адамда еріктің дербестігі болмайды. Ондай адамдар басқаның кеңесіне дұрыс болса да құлақ аспайды. Барлығын жоққа шығаруға тырысып бағады, тіпті өз көзқарасы мен сенімдеріне де қарама-қарсы болады. Негативизмге қарама-қарсы, сонымен қатар еріктің жағымсыз сапаларының бірі сенгіштік. Сенгіш адам басқаның ықпалына жеңіл, тез берілгіш келеді. Басқаның берген ақыл-кеңесіне қате болса да кенгіш, сыни көзбен қарамайтын еріктің жағымсыз сапасын айтады.

Табандылық- алға қойған мақсатты орындау жолында кездескен кедергілер мен қиыншылықтарды жеңе отырып, ұсынған шешімдерді аяғына дейін жеткізу, күш жігерді жұмсау. Ұлы Отан соғысында бүкіл кеңес халқы мен әскеріміз ерекше ерлік пен табандылықтың үлгісін көрсете білді. Табанды адам алғашқы кездескен сәтсіздіктерге мойынсұнбай, керісінше оданда жігерлене түседі, бастаған ісін аяғына дейін жеткізеді. **Табандылықтан еріктің жағымсыз сапасы - қыңырлықты айыра білуіміз керек.** Қыңыр адам өзінің көзқарасының қателігін біле тұра, өз көзқарасынан таймайды, өз пікірінде қалуға тырысады. Бұл әлсіз еріктің нәтижесі болып табылады.

Мақсатқа ұмтылушылық- алға қойған мақсатын қайткен күнде де орындап шығудан, бастаған істі нәтижелі етіп тындырудан көрінетін еріктің сапасы. Бұл ұстанған бағытына, бет алысына, танымы мен сеніміне қалтқысыз сене білетін адамдарда жиі кездеседі.

Мақсатқа ұмтылушылық- алған беттен қайтпайтын күшті ерік-жігері бар кісінің сапасы. Адамның мақсатқа ұмтылушылық қуаты, үміт-арманы, алға қарай ілгерілеу талабы неғұрлым тартымды, әрі биік болса, оның қабілет, талабы да жоғары болады.

Тоқтамға келу- адамның өз бетімен жауапты шешімдер; қабылдау және іс-әрекетте оларды жүзеге асыруға қабілеттілігі. Әрекет белгілі бір шамада тәуекелге барумен және бірнеше баламаның біреуін таңдау қажеттілігімен байланысты күрделі жағдайда ерекше айқын көрінеді. Тоқтамға келу, сондай-ақ тез қабылданған шешім үшін батыл түрде жауапкершілікті озінеалуды, іс-қимылдың дер кезінде болуын, оны тез орындай білуді білдіреді. Тоқтамға келушілік жеке тұлғаның қасиеті, еріктің жоғары деңгейде дамуын көрсетеді. Көптеген адамдарда бұл қасиеттер жетпей жатады. Ондай адамдар ұзақ ойланады, бірден шешімге келе алмайды, өз күші мен мүмкіншіліктеріне сенбейді, белгілі бір қалыптасқан ахуалдан қалай шығудың жолын таба алмай қиналады.

Ұстамдылық пен өзін-өзі бақылау- жеке тұлғаның жағымды қасиеттерінің бірі, әр уақытта да өзін және езінің мінез-құлқын қадағалап отыру өзін-өзі бақылай білуі.

Қызбалығы мен үстірт әрекетін тежей алу оларды тәртіп ережелерімен талаптарына бағындыруы. Өте қиын және күрделі жағдайларда салқынқандылық таныта білуі және жағымсыз мінез-құлық әрекеттерін дер кезінде тежеп отыруы - ұстамды адамдарға тән сала.

Ұстамды адам өзін-өзі бақылап, әрбір іс -әрекетіне есеп беріп отырады. Ұстамдылыққа қарама-қарсы жағымсыз ерік сапасы - ұстамсыздық. Ұстамсыздық қасиеттерді мектеп шәкірттерінің бойынан жиі кездестіреміз, ондай шәкірттер өте қозғалғыш, жағымсыз іс-әрекетке бейім тұрады. Олардың тарапынан жағымсыз қылықтар да жиі байқалады.

Сондықтан да ондай типтегі шәкірттер мектеп ұстаздары тарапынан ондай ерекше назар аударуды қажет етеді.

Батылдық пен ерлік деп алға қойған мақсатты орындау жолында, адам өміріне қауіпті болуына қарамастан, кездескен кедергілерді жеңе білуде байқалатын күш-жігерді айтамыз. Ерлік тек батылдықты ғана қажет етпейді, сонымен қатар табандылықты, ұстамдылықты, салқынқандылықты да қажет етеді. Ерлік пен батылдық бір-бірімен байланысты: мысалы, ерлік пен батылдықтың көптеген үлгілерін фашист басқыншыларына қарсы күресте кеңес адамдары көрсете білді. Мысалы, Кеңес Одағының Батыры, капитан Гастеллоның ерлігін қайталаған Нұркен Әбдіровтің жанқиярлық ерлігі мен батылдығы - қазіргі жастарға үлгі-өнеге.

Адамның еріктік сапалары алға қойған мақсатты орындауда тек қоршаған адамдардың әсерімен ғана емес, сонымен қатар өзін-өзі басқара білу үрдісінде де іске асады. Жеке тұлғаның ерік сапаларын қалыптастыру барысында жаңа мәнді кезеңі - өзін-өзі тәрбиелеу іске қосылады. Адам өзіне қажетті ерік сапаларын тәрбиелей бастайды.

Сондықтан да жеке тұлғаны қалыптастырудың мәнді кезеңі - өсу үстінде адам тек өзінің әрекеттері мен қылықтарын сын тұрғыдан бағалап қана қоймайды, сонымен қатар алдына өзін-өз тәрбиелеу міндеттерін қоя бастайды. Өзін-өзі тәрбиелеу өтекүнды және тартымды болып табылатын образға (идеалға) сәйкесіске асып отырады. Өзін-өзі тәрбиелеу үрдісі ерік әрекеттер саласында өзін-өзі басқару жұмысынан басталады.

